

**BİREYİN ÇEVRE BİLİNCİ VE GIDA ÜRÜNLERİ
TÜKETİMİNDE ÇEVRESEL DUYARLILIK :
ADANA İLİ ÖRNEĞİ**

Aysel ÖZDEŞ AKBAY¹ Celile ÖZÇİÇEK¹ Tufan BAL¹ Aykut GÜL²

ÖZET

Bu çalışmada, Adana ilinde kişilerin çevreye karşı duyarlılığının ölçülmesi ve gıda maddeleri talebinin bundan ne şekilde etkilendiği ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma, 2001 yılında 380 bireyle yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır. Elde edilen veriler, çapraz tablolar, χ^2 analizleri ile değerlendirilmiştir. Çevreye duyarlılıkta yaş, cinsiyet, eğitim ve statünün etkili olduğu belirlenmiştir. Gıda ürünleri satın alımında tüketicilerin ürünün fiyatına, besin değerine, kimyasal kalıntıya ve tazeliğine dikkat ettikleri saptanmıştır.

**ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS AND INDIVIDUAL'S
ENVIRONMENTAL SENSITIVITY ON FOOD CONSUMPTION: CASE STUDY IN
ADANA**

ABSTRACT

The objective of this study is to determine individual's sensitivity to environment and to determine its effects on food demand. This survey study was conducted on 380 persons in 2001. Obtained data were analyzed by using cross tabulation and χ^2 statistical methods. Age, sex, education and social status are found to be affective on environmental consciousness. When purchasing food products, consumers pay more attention on price, nutrition value, chemical residue and freshness of it.

1. GİRİŞ

1990'ların ikinci yarısından itibaren kamuoyunun gündemini oluşturmaya başlayan önemli konulardan biri, çevre sorunları olmuştur.

Tarihsel olarak çevre sorunlarının başlangıcı, 19. yüzyılda sanayi devrimine dayanmaktadır. Bu dönemde özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı, gittikçe kalabalıklaşan nüfusun beslenme, barınma ve diğer yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli mal ve hizmetlerde üretiminin artması ihtiyacını doğurmuştur. Bu da tarım ve

¹ Araş.Gör., Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, ADANA

² Doç.Dr., Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, ADANA

sanayide kaynak kullanımı yönünden baskıyı artırarak, doğal dengeyi olumsuz etkilemiştir. Tüketilen tüm bu malların üretimindeki çevresel etkilerin yanında, atıklarının çevresel kirliliğe yol açması, hızlı nüfus artışının olumsuz diğer bir boyutu olmuştur.

20. yüzyılın en önemli sorunu olan artan nüfusun beslenme ihtiyacı karşılanması, insanoğlunu birtakım çabalar içerisinde itmiştir. Böylece araştırma ve geliştirme faaliyetleri hızla artmış ve buna bağlı olarak birçok bilimsel bulgular ışığında sanayide ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, tarımda entansifleşmeye yol açmıştır. Entansifleşme zamanla toprak, su, hava ve görüntü kirliliği yaratan bir üretim sistemine dönüşmüştür. Aynı zamanda sanayileşme ve tarımda entansifleşme ülkelerin ekonomide iyileşme ve dünya pazarlarının küreselleşerek bütünleşmesi ile aşırı tüketimi de körüklemiş ve çevre sorunları daha da artmıştır.

Ülkeleri tehdit eden bir diğer gelişme de kirlilik transferidir. Gelişmiş ülkelerde (GÜ), gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) göre çevreye karşı hassasiyet daha önce başladığı için toplumsal baskının etkisiyle çevreyi kirleten uygulamaların ülkeden transferine yönelik yaptırımlar artmıştır. Böylece girişimciler, GÜ'deki sanayilerin, çevreye daha az zararlı hale getirmektense, çevre korunmasının daha gevşek olduğu GOÜ aktarmakta (Pınar, 1991) ve bunun sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerde kirlilik gün geçtikçe yoğunlaşmaktadır.

Çevre sorunlarının artması aynı zamanda çevreye karşı duyarlılığın ve çevrecilik akımının da gelişmesine neden olmuştur. 1960'lı yıllar bütün dünyada çevrecilik akımının geliştiği yıllardır. Çevre hareketi olarak kabul edilen ilk eylem 1968 yılında başlayan öğrenci olaylarıdır (Turgut, 1998). 1960'lı yıllarda Fransız halkının sanayinin yarattığı çevre sorunlarına karşı yaptığı kitlesel gösteriler, ABD'de de Mississippi Nehrinde ölen balıklar için düzenlenen imza kampanyaları, bu faaliyetlere örnek teşkil etmektedir. Ülkemizde ise çevresel duyarlılığın gelişmesi 1970'li yıllara Ankara'da hava kirliliğinin, Haliç, İzmir ve İzmit Körfezlerinde su kirliliğinin ortaya çıkması ile görülmeye başlamıştır (Yücel, 1994).

Tüm çevre hareketlerinin temelinde "Çevre Duyarlılığı" yatmaktadır. "Duyarlılık" sözcüğü dış etkenleri algılayabilme, bunlara karşı hassasiyet ve tepki gösterebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1988). Çevre duyarlılığı ise gerek bireylerin, gerekse toplumların mevcut ya da potansiyel olarak beklenen çevre sorunlarına karşı tepki göstermeleridir (Yücel, 1994).

Bireylerin çevresel duyarlılığı iki boyutta incelenebilir. Birincisi bireylerin yaşam sürecinde toplumsal olarak karşılaştıkları ya da karşılabilecekleri çevre sorunlarına karşı gösterdikleri tepki; diğer boyutu

ise, kişinin bir birey olarak tükettiği ya da tüketebileceği mal ve hizmetlerde çevreye duyarlı olmasıdır. Örneğin dayanıklı tüketim malları olarak doğrudan bireye dolaylı olarak da doğaya zarar veren bilgisayar, cep telefonu gibi elektronik cihazların ya da içerisinde bulaşıcılar, ilaç kalıntıları, katkı maddeleri bulunan ve doğaya dönüşümü olmayan ambalajlı gıda maddelerinin tüketimine karşı gösterilen hassasiyet bu duyarlılığa örnek teşkil etmektedir.

Çevre sorunları yerleşim birimlerinde de ülkeler arasında olduğu gibi farklılık göstermektedir. Büyük kentlerde çevre sorunları küçük yerleşim birimlerine göre göreceli olarak daha yoğun görülmektedir. Çok çeşitli ürünlerin yetiştirildiği büyük tarımsal alanlara sahip olan, hızlı bir şekilde sanayileşen ve dışarıdan sürekli yoğun göç alarak farklı eğitim ve kültür düzeyinde nüfus barındıran Adana ilinde de, tüm bu özelliklerinin etkisiyle çevre sorunları giderek artmaktadır.

Çevre sorunlarının çözümlenebilmesi, nüfusun bu sorunlara karşı gösterdiği duyarlılığa bağlıdır. Bu çalışmada, Adana ilinde yaşayan bireylerin çevre sorunlarına ne kadar duyarlı olduğu ve tüketici olarak tüketim kararında çevresel faktörlerin ne düzeyde etkili olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, özellikle tüketicilerin gıda ürünleri taleplerinde çevresel eğilimlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Gıda ürünlerinin güvenilirliğinin tartışıldığı günümüzde, tüketiciler açısından üretim aşamasında kullanılan kimyasalların kalıntıları, işleme aşamasında kullanılan katkı maddeleri, bulaşıcılar önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Adana ilinde tarımsal üretimde bilinçsiz kimyasal madde kullanımının oldukça yaygın olması, ilde yaşayan halkın sağlığını birinci derecede etkilemektedir. Ayrıca hanelerin hazır yiyecek tüketim eğiliminin artması (%55,4) (Gül ve ark., 2001) gıda ürünlerinden doğan tehlikeleri artırmaktadır. Bu nedenle çalışmada bireylerin bu konudaki yaklaşımları, bilgi düzeyleri, uygulamada neler yaptıkları araştırılarak, tüketici bilincini artırmaya yönelik faaliyetlerde belirleyiciler ortaya konulmuştur.

2. MATERYAL VE METOT

Çalışmanın ana materyalini, Adana ili kentsel alanda ikamet eden bireylerden anket yolu ile derlenen birincil veriler oluşturmuştur. Anakitle olarak 1997 yılı DİE Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Adana ili kent merkezinde ikamet eden 18 yaş üzeri nüfus alınmıştır. Merkez iki ilçe (Seyhan ve Yüreğir) çalışma alanı olarak belirlenmiş ve anket sayıları mahalledeki nüfus ağırlığına göre dağıtılmıştır. Mahallelerde anket yapılacak bireyler basit tesadüfi olarak seçilmiştir.

Anakitleye ilişkin bilgi mevcut olduğunda ve anakitlenin 100.000'den büyük olması durumunda belirli bir güven aralığında hata payı bulunarak örnekleme yapılabilir (Laajimi ve Briz, 1992, aktaran; Şengül ve ark, 1998). Araştırmada örnek büyüklüğü 400 olarak belirlenmiş olup, bu örnek büyüklüğü ile çalışmanın, %95 önem düzeyinde anakitleden en fazla %4,9 sapma gösterebileceği hesaplanmıştır.

$$n = \frac{z^2 * p * q}{e^2} \quad (1)$$

$$e = \sqrt{\frac{z^2 * p * q}{n}} \quad (2)$$

n: Örnek büyüklüğü

p: incelenen olayın (duyarlı olmanın) ana kitle içinde gerçekleşme olasılığı (Bu konuda daha önce herhangi bir çalışma yapılmadığı için 0,50 alınacaktır)

q: İncelenen olayın gerçekleşmeme olasılığı (1-p)

e: Hata terimi

z: Kabul edilen güven aralığı (Bu çalışmada güven aralığı %95 alınmış olup, tablo değeri 1,96'dır)

Anketler Mart 2001 döneminde yapılmıştır. Çalışmada 20 ankette eksik cevaplar olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. 380 anket, %5,2 hata payı ile anakitleyi temsil edebileceğinden değerlendirmeye uygun bulunmuştur. Anketlerde bireylerin genel sosyo-demografik özellikleri ile çevre sorunları hakkında bilgi ve duyarlılık düzeyleri ve bilgi kaynakları sorulmuştur. Ayrıca, bireylerin gıda ürünleri tüketiminde sağlık ve güvenilirliğe dair duyarlılıkları, bilgi düzeyleri, buna bağlı olarak ürünleri satın alma ve tüketme biçimleri belirlenmiştir.

Elde edilen veriler ortalamalar, oransal değerler ve değişkenler arası ilişkiler (χ^2 analizleri) kurularak değerlendirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Yaşamda Çevreye Duyarlılık

Kişinin yaşamda çevre duyarlılığı ölçmek için ilk aşamada yaşadığı ülke ve kentin çevre kirliliği tehdidi altında olup olmadığı konusundaki fikri sorulmuştur. Buna göre, bireylerin yaklaşık % 95'i Türkiye'nin, %86'ı da Adana ilinin çevre kirliliği tehlikesi taşıdığını düşünmektedir. Bu kişilere yaşadıkları kentte en önemli üç çevre sorununun ne olduğu sorulmuştur. Buna göre birinci ve ikinci derecede sorun olarak su ve hava kirliliği, üçüncü derecede ise gürültü kirliliği cevapları alınmıştır. Ev ve iş

artıklarının belirli merkezlerde toplanması ise en az tehlikeli görülen çevre sorunu olarak bulunmuştur.

Kişilerin çevre konusunda duyarlılıkları beşli Likert ölçeği ile değerlendirilmiş olup, çevre konusunda orta ve daha yukarı derecede duyarlı olduklarını beyan eden kişilerin oranı %78,4 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 1). Ayrıca görüşülen kişilerin cinsiyet ve yaş gruplarına göre duyarlılıkları da değerlendirilmiştir. Çevre duyarlılığı konusunda kadın ve erkekler arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olduğu görülmektedir. Duyarlı olarak kabul edilen 1, 2 ve 3 gruptaki yanıtlarda kadınların oranı %90,8 iken, erkeklerin oranı %72,0 olarak hesaplanmıştır. Buna göre kadınların çevre konusunda erkeklerden daha duyarlı oldukları (%95 güven aralığında) söylenebilir. Genç ve yetişkin grubun çevre bilinç düzeyi yüksektir. Son yıllarda gerek eğitim programlarında, gerekse basın yayın organlarında çevre ve sağlık konularının daha fazla yer alması gençlerin bu konuya duyarlılığını arttırmıştır (Çizelge 1). Eğitim düzeyi arttıkça çevre duyarlılığının da arttığı görülmektedir. Çok duyarlı olduğunu bildiren kişilerin %52,4'ü üniversite mezunu iken, %9,5'i ilköğretim mezunudur.

Çizelge 1. Bireylerin Demografik Özellikleri

Duyarlılık Düzeyi	Cinsiyet				Yaş Grupları				Toplam
	E	%	K	%	18-24	25-34	35-44	45+	
Çok Duyarlı	13	5,2	8	6,2	6	4	6	5	21
Duyarlı	84	33,6	57	43,8	43	43	29	26	141
Orta	83	33,2	53	40,8	48	33	35	20	136
Az Duyarlı	60	24,0	10	7,7	15	19	22	14	70
Hiç Duyarlı Değil	10	4,0	2	1,5	4	5	1	2	12
Toplam	250	100,0	130	100,0	116	104	93	67	380

Cinsiyet için χ^2 hesap: 17,92 χ^2 tablo 0,05; 4: 9,49 Ho red

Çevre duyarlılığını yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi mesleğinde etki edebileceği düşünülmüş ve görüşülen kişilerin meslekleri Çizelge 2'deki gibi gruplandırılmıştır. Gruplandırılan mesleklerle çevreye duyarlılık arasında bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Buna göre sabit gelirli olarak kabul ettiğimiz memur, işçi ve emekli statüsündeki kişilerin diğer gruplara göre daha duyarlı olduğu belirlenmiştir.

Çevresel zararlar konusunda bilgi sahibi olmak ve buna tepki duymak olarak tanımlanabilen çevre duyarlılığına %78 oranı ile katılan kişilerin ancak %20,5'i yukarıda belirtilen çevre sorunlarının giderilmesi için herhangi bir girişimde bulunduğunu belirtmiştir. Bu konuda herhangi bir girişimde bulunduğunu belirten kişilerden 64'ü tüketimlerinde çevre korumaya özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. 10 kişi sivil toplum örgütleri vasıtasıyla destekleyici ve uyarıcı girişimlerde bulunmaktadır.

Çizelge 2. Bireylerin Statüleri ve Çevre Konusundaki Girişimleri

Duyarlılık Düzeyi	Meslek Grupları					Girişimcilik		Toplam
	İşsiz	Öğrenci	Serb.Mesl.	Sab. Gelir	Diğer	Yok	Var	
Çok Duyarlı	1	5	8	5	2	10	11	21
Duyarlı	2	31	30	46	32	91	50	141
Orta	6	25	29	44	32	123	13	136
Az Duyarlı	0	4	39	19	8	67	3	70
Hiç Duyarlı Değil	0	1	4	6	1	11	1	12
Toplam	9	66	110	120	75	302	78	380

χ^2 hesap: 45,5 χ^2 tablo 0,05; 16: 26,30 Ho red

Kentleşme, bir yandan çevre sorunlarına yol açarken, diğer yandan da eğitim, kültürel gelişme, kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı ve bireyler arasında etkileşimin artması ile bilinç düzeyini de arttırmaktadır. Çalışmada bireylerin şehirde oturdukları süre arttıkça çevreye karşı duyarlılıklarının da arttığı ve bu ilişkinin %95 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (Çizelge 3).

Çizelge 3.Şehirleşme ile Duyarlılık Arasındaki İlişkiler

Duyarlılık Düzeyi	Şehirlilik Süresi				Adet	Bütçeden Ayrılabilir Pay (%)
	-5	5-10	10+	Toplam		
Çok Duyarlı	6	1	14	21	15	8,5
Duyarlı	16	22	103	141	50	6,2
Orta	11	35	90	136	47	6,1
Az Duyarlı	6	8	56	70	10	3,4
Hiç Duyarlı Değil	1	3	8	12	1	5,0
Toplam	40	69	271	380	123	5,8

χ^2 hesap: 18,0 χ^2 tablo 0,05; 8: 15,5 Ho red

Anket yapılan kişilerin çevre sorunları ile ilgili bilgi kaynakları arasında %73,1 televizyon ve %11,1 ile gazete ve dergiler ilk sırayı alırken, bunu yakın çevre (%10,8) ve kamu kuruluşları (%2,4) izlemektedir. Özellikle görsel basında çevre örgütlerinin eylem ve faaliyetlerinin geniş olarak yer alması bu etkiyi artırmaktadır.

Çalışmada kendi bütçesinden çevrenin korunması için pay ayırmaya gönüllü olan 123 kişi, bütçesinin ortalama %5,8'inin ayırmayı kabul ettiğini söylemiş olup, genel olarak duyarlılık düzeyi arttıkça bütçeden ayrılabilir payın da arttığı görülmektedir (Çizelge 3).

Çalışmada görüşülen kişilere teknolojik olarak önemli sağlık problemleri yaratan ve yoğun olarak kullanılan bazı riskli aletlerden sakınma konusundaki tutum ve davranışları sorulmuştur. Görüşülen kişilerin en fazla sağlık riski yaratan mikrodalga fırın, saç kurutma makinesi ve tıraş makinesi gibi ev aletlerinin (Bilim Teknik, 1999) neden olduğu riskten haberdar olmayıp, bu konuda herhangi bir önlem almadıkları ortaya

konmuştur. En çok korunulan aletler sırasıyla manyetik alana sahip trafolar, cep telefonları, televizyon ve son olarak da bilgisayarlardır.

Kişiler kendilerine gösterilen listeden tanıkları çevre örgütlerini belirtmişlerdir. Buna göre en çok tanınan örgüt TEMA' dır (%65,8). Bunu Çevre Vakfı (%43,9), Greenpeace (%43,7) ve Çevre Koruma (%42,4) izlemektedir. En çok faaliyetleri bilinen sivil toplum örgütü ise uluslararası kimliği olan ve bir çok konuda eylemleri ile basında yer alan Greenpeace örgütüdür. Kişiler örgütler ve faaliyetlerden haberdar iken, üyelik oranının düşük çıkması dikkat çekicidir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Sivil Toplum Örgütlerine Katılım

	Duymadım	Duydum	Faaliyetlerinden Haberdarım	Üyeyim	Toplam
Doğal Hayatı Kor. Der.	201	155	24	0	380
%	52,9	40,8	6,3	0,0	100,0
TEMA	107	250	21	2	380
%	28,2	65,8	5,5	0,5	100,0
Çevre Vakfı	189	167	23	1	380
%	49,7	43,9	6,1	0,3	100,0
Greenpeace	153	166	56	5	380
%	40,3	43,7	14,7	1,3	100,0
ÇYDD	204	149	24	3	380
%	53,7	39,2	6,3	0,8	100,0
Ekolojik Tarım Örgütü	364	8	8	0	380
%	95,8	2,1	2,1	0,0	100,0
Çevre Koruma	197	161	22	0	380
%	51,8	42,4	5,8	0,0	100,0

3.2. Gıda Ürünleri Tüketiminde Çevreye Duyarlılık

Gıda ürünlerinin hammaddesi olan tarım ürünlerinin üretim, işleme, depolama ve nihai tüketiciye satış koşulları, ürünlerin kalitesi ve güvenilirliği açısından önemli aşamalarıdır. Gıda ürünleri pazarlamasında önemli olan bazı faktörlere tüketicilerin verdikleri önem ve bu faktörlerden kalite güvenilirliğini yansıtanların dikkate alınma düzeyi test edilmiştir. Anket yapılan tüketiciler gıda ürünleri satın alırken fiyatı gözönünde bulundurdukları gibi, besin değeri, tazelik, kimyasal kalıntılara da birinci derecede önem vermektedirler. Duyarlı olduklarını beyan eden tüketicilerin kalite ve güvenlik kriterlerine dikkat ettikleri görülmektedir. Üretim yeri, üretici firmayı ve turfanda ürün tüketme ikinci derecede dikkat edilen kriterler olup, bunu önemli bir çevre kirliliğine yol açan ambalajlı ürünlerin seçimi izlemektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Gıda Ürünleri Tüketimine Etkili Faktörler

Duyarlılık Düzeyi	Çok Duyarlı	Duyarlı	Orta	Az Duyarlı	Hiç Duyarsız	Toplam
Besin Değeri	17	88	108	50	8	271
Tazelik	20	94	128	58	10	310
Lezzet	18	123	113	56	8	318
Fiyat	16	100	109	63	12	300
Üretim Yeri	15	72	40	20	3	150
Üretici Firma ve Marka	17	60	35	15	0	127
İlaç, Hormon Kalıntısı	18	98	69	31	3	219
Ambalaj	9	25	9	2	3	48
Turfanda	13	45	32	13	1	104
Toplam	143	705	643	308	48	1843

χ^2 hesap: 83,90 χ^2 tablo 0,05; 32: 46,19 Ho red

Günümüzde mevsim dışı üretimin yaygın olması, verim artışına yönelik kimyasallara giderek artan oranda ihtiyaç duyulması, üretimde hormon ve ilaç gibi kimyasalların kullanımı gün geçtikçe artırmaktadır. Bunun dışında işleme ve depolama aşamalarında ürünlerin raf ömrünü uzatan ve farklılık yaratan katkı maddelerinin kullanımı da insan sağlığı açısından bazı riskler taşımaktadır. Son zamanlarda hormon ve ilaç kalıntıları ile ilgili çalışmaların artması ile tüketicilerin bilinç düzeyinin yükselmesi beklenmektedir. Bu beklenti ile tüketicilere en çok risk içeren ürün ve ürün grupları hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Buna göre, tüketiciler en fazla domates, salatalık ve çilekte tarımsal ilaç ve hormon kalıntılarının olduğunu düşünmektedirler. Fakat örtü altında yetiştirilen diğer ürünler (kavun, karpuz) ve katkı maddesi içeren hazır gıdaların (soslar, ketçaplar, dondurulmuş ve konserve ürünler) sahip olduğu risklerin tüketiciler tarafından yeterince bilinmediği ortaya çıkmıştır.

Tüketicilerin gıda ürünlerini satın alma kadar hazırlamada da dikkat etmesi gereken bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bireyler bu uygulamalardan hangilerini yaptıkları sorulmuş; taze gıda maddelerinde bol suyla yıkama (%92,1) ve yiyeceklerin kabuğunu soyarak tüketme (%69,7) gibi işlemlerin yapıldığı, hazır gıda maddelerinde ise son kullanma tarihi ile üretici firmaya dikkat edildiği (%66,8) ve konserve, dondurulmuş ve kurutulmuş gıdaların paketinden çıkarıldıktan sonra bol su ile yıkanarak tüketmesinin (%63,7) tercih edildiği görülmüştür.

Çevre sorunlarının artması ile bugün ve geleceğin tehlike altına girmesi, ulusal ve uluslararası boyutta önlemler almaya yönelik kurum ve örgütlerin kurulmasına, yayılmasına neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, Gıda ve Tarım Organizasyonu, Uluslararası Codex

Komisyonu uluslararası düzeyde gıda ürünlerinde bağlayıcı standart oluşturarak gönüllü kuruluşlarda baskı gurubu oluşturmaktadır. Aynı zamanda ülkelerarası anlaşmalarda da başta GATT, EU, NAFTA, APEC, MERCOSUR da düzenlemelere yer verilmiştir (www.eurpea.eu.int). Ulusal boyutta ise ilgili kamu kurumları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve firmalar rol oynamaktadır.

Görüşülen kişilere ülkemizde denetleyici olarak rol oynayan kuruluşların yeterlilik düzeyleri sorulmuştur. Verilen cevaplarda yeterliliği en yüksek kurumlar özel firmalar ve üniversiteler iken, diğer kamu kuruluşları ve belediyeler yetersiz bulunan kurumlar olmuştur (Çizelge 6).

Çizelge 6. Denetim Kuruluşları Hakkında Görüşler

	Yeterli	%	Yetersiz	%	Toplam	Kim Denetlemeli	%
Belediyeler	75	19,7	305	80,3	380	78	20,1
Üniversiteler	141	37,1	239	62,9	380	118	30,4
Diğer Kamu Kurumları	63	16,6	317	83,4	380	68	17,5
Dernekler	66	17,4	314	82,6	380	11	2,8
Özel Firmalar	161	42,4	219	57,6	380	113	29,2

Çalışmada anket yapılan kişilere gıda maddelerinin sağlık açısından kimin denetlemesi gerektiği sorulmuş ve ağırlıklı olarak üniversiteler (%30,4) ve özel firmaların (laboratuvarlar) (%29,1) tercih edildiği görülmüştür (Çizelge 7). Benzer bir çalışmada da üniversitelerin payı %51,74 bulunmuştur (Akgüngör ve ark, 1999).

Gün geçtikçe tarımsal üretimde hormon ve diğer tarımsal kimyasalların kullanımının artması ve mevsim dışı üretimin yaygınlaşması, tüketicilerde gıda maddelerinin güvenilirliği konusunda endişeleri artırmaktadır. Görüşülen kişilerin %66,3'ü gıda maddelerinin sağlık açısından güvenilirlik durumunun azaldığını bildirmişlerdir. Kişiler bu azalışın en önemli nedenlerinin kontrolsüz ve bilinçsiz kimyasal kullanımının yapılması, bu konuda herhangi bir denetimin olmaması ve ticari kaygıların insan sağlığından önde gelmesi olduğunu düşünmektedirler. Akgüngör ve ark. (1999) da çalışmalarında görüştükları kişilerin %88,96'sı gıda güvenirliliğinin azaldığını ortaya koymuşlardır. Gıdaların güvenirliliğinin eskiye nazaran arttığını düşünen kişiler ise (%20,4) bunun en önemli nedeninin eğitim seviyesinin artması ile tüketicilerin bilinç düzeyinin yükselmesi, tüketici tercihinin daha sağlıklı ve paketli ürünlere doğru değişmesi olarak belirtilmiştir.

Son yıllarda gıda ürünleri güvenirliliğinin azaldığı görüşünün yaygınlaşması, ürünlerin üretiminin ve pazarlama yöntemlerinin tekrar

gözden geçirilmesinin ve bu bütün bunların sonucu olarak çevreci, doğa dostu ürünlerin pazarlamasını, dış ticaretini zorunlu hale getirmiştir. Doğa dostu olarak bilinen ekolojik ürünler, gübre ve tarımsal mücadele ilaçları kullanımında büyük sınırlamaların olduğu, kimyasal kalıntı içermeyen ve toprağın verimliliğini olumsuz azaltmayacak tekniklerle üretilen ürünler olarak tanımlanır. Verim artırıcı teknikler kullanılmadan üretilen ekolojik ürünlerde, birim alandan elde edilen ürün miktarı geleneksel tarıma kıyasla daha düşük olduğu için, bu ürünler pazarda daha yüksek fiyatla satılmaktadır. Verim düşüklüğünün yanı sıra depolama, işleme sertifikalandırma, taşıma masrafları da eklenince ekolojik ürünler geleneksel ürünlere göre pazarda %25-65 arasında daha fazla fiyata alıcı bulmaktadır (Olhan, 1996).

Araştırma alanında tüketicilerin ekolojik üründe fiyata bağlı satın alma eğilimlerini ortaya koyabilmek için geleneksel ürünlere göre ekolojik ürüne ne kadar fazla fiyat ödemeye gönüllü oldukları sorulmuştur. Buna göre, anket yapılan 380 tüketici, ekolojik ürünlere şu anki fiyat düzeyinden %12,3 daha fazla fiyat ödemeye hazır olduğunu belirtmiştir.

Basın yayın organları bireyler üzerinde çevre bilincinin oluşmasında önemli etkisi olduğu saptanmıştır (%86). Bu bağlamda gündemde olan ve birçok ülkede tehlike sınırlarına ulaşan deli dana, şap vb hastalıklarının, kaçak et haberlerinin bireyin tüketimini etkilemesi beklenmektedir. Ankete katılan bireylerin yaklaşık %50'si, bu haberlerin etkisiyle tüketimlerinde daha dikkatli olduklarını belirtmişlerdir. Duyarlılık azaldıkça etkilene düzeyinin de azaldığı gözlenmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. İthal Edilen Gıda Maddelerindeki Sağlık Riskine Tepki

Duyarlılık Düzeyi	Tepki Duyulan	%	Tepki Duymayanlar	%	Toplam	Fazla Fiyat (%)
Çok Duyarlı	13	61,9	8	38,1	21	20,9
Duyarlı	91	64,5	50	35,5	141	16,0
Orta	62	45,6	74	54,4	136	11,8
Az Duyarlı	15	21,4	55	78,6	70	6,9
Hiç Duyarlı Değil	3	25,0	9	75,0	12	6,0
Toplam/Ortalama	184	48,4	196	51,6	380	12,3

4.SONUÇ

Dünyamız hızlı nüfus artışı ve sanayileşmenin getirdiği doğal kaynakların hızla tükenmesi, atıkların artması, ozon tabakasının tahribi, sera etkisi nedeniyle iklim dengesizlikleri, yağmur ormanlarının yok olması,

zehirli atıkların doğaya verilmesi gibi giderek artan ve çeşitlenen tehditlerle karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle günümüzde insanların çevreye karşı duyarlılıkları artmakta ve pazarda ürün seçimi sırasında bu isteklerini yansıttıkları gözlenmektedir.

Adana ilinde 380 bireyle yapılan görüşmelerde çevreye karşı duyarlılıkları belirlenmiştir. Buna göre Adana ilinde yaşayan kişilerin %78,4'ünün duyarlı olduğu saptanmıştır. Kadınlar erkeklerden, gençler yaşlılardan daha fazla çevre konusunda duyarlı davranırken, eğitim düzeyi artıkça duyarlılığın da arttığı görülmektedir. Meslek ve kentte yaşama süresi de duyarlılığı belirleyen önemli faktörler olarak tesbit edilmiştir. Çalışmada duyarlılık oranı yüksek çıkmasına rağmen, çevre konusunda girişimde bulunma oranı %20,5 gibi oldukça düşük bulunmuş, bu girişimlerin de bireysel faaliyetler olduğu belirlenmiştir.

Basın-yayın organları, bilgi edinmede önemli rol almakta (%87,3), çevre konusunda faaliyet gösteren kuruluşlardan da en çok TEMA (%65,8)'nin tanıdığı ortaya konmuştur.

Adana ilinde gıda ürünleri tüketicileri tüketim kararı alırken besin değeri, tazelik ve kimyasal kalıntılara birinci derecede önem vermektedir. Gıdaların güvenilirliğinin azaldığı (%63) düşünülmekte, bu nedenle de ekolojik ürünlere fazla fiyat ödeme fikrinin yaygınlaştığı da (%12,3) görülmektedir.

Gıda maddelerinin denetimi konusunda en çok yeterli bulunan kurumlar özel laboratuvarlar ve üniversiteler iken, gelecekte denetimin bu kuruluşlar tarafından yapılması tercihi ağırlık kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

Akgüngör, S.,Miran, B, Abay, C.,Olhan, E.,Nergis, K.N.,1999. İstanbul, Ankara ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Tarım Ürünlerine Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Proje Raporu, Ankara.

Bilim ve Teknik Dergisi, 1999. Ekim Sayısı, Ankara.

Gül, A., Akbay Ö.A., Özçiçek, C.,Ozel R.,Akbay, C., 2001. Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi, (Yayınlanmamış Araştırma Projesi), Proje No:ZF-2001.13, Ç.Ü.Araştırma Fonu, Adana.

Elektronik veri., (<http://www.europea.eu.int>)

Laajami A., Briz J.E., 1992, Analisis del consumo de la carne de ovino en Espana. Revista de Estudios Agro-Sociales, Ministerio De Agricultura,

Pesca Y Alimentacion, Espana, aktaran: Şengül S., Emeksiz F., Yurdakul O., 1998, DİE Araştırma Sempozyumu'98 Bildirileri, 23-25 Kasım, Ankara.

Olhan, E., 1996. Organik Tarım ve Türkiyede Uygulamaları. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, 4-6 Eylül 1996, Cilt 1, Sayfa 85, Adana.

Pınar, H.,1991. Yeni Bir Çevre Sorunu: Kirlilik Dışatımı. Çevre Üzerine. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

TDK,1998. Türkçe Sözlük, Ankara.

Turgut, N.,1998. Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara.

Yücel, 1994. Adana Halkının Çevreye Duyarlılığının Belirlenmesi, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 25.Kuruluş Yıldönümü Özel Sayısı, Sayfa:121. Adana.